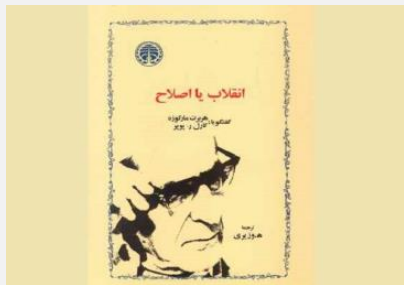

اختلاف نظر دو فیلسوف سیاسی درباره انقلاب و اصلاح

اختلاف نظر مارکوزه و پوپر در کتاب «انقلاب و اصلاح» در سیاست ایران و جهان کمک می کند وضعیت خود را بهتر درک کنیم.

اختلاف نظر مارکوزه و پوپر در کتاب «انقلاب و اصلاح» در سیاست ایران و جهان کمک می کند وضعیت خود را بهتر درک کنیم.

خبرگزاری مهر _ گروه فرهنگ و ادب: سید احمد موسوی نویسنده و پژوهشگر به بهانه سالروز درگذشت هوشنگ وزیر مترجم کتاب «انقلاب یا اصلاح» مقاله ای با عنوان «اختلاف نظر دو فیلسوف سیاسی درباره انقلاب و اصلاح؛ مارکوزه و پوپر چگونه به سیاست ایران کمک می کنند؟» نوشته که برای انتشار در اختیار خبرگزاری مهر قرار گرفته است.

کتاب «انقلاب یا اصلاح» نوشته هربرت مارکوزه توسط انتشارات خوارزمی عرضه شده است. این کتاب حاصل دو گفتگوی جداگانه با مارکوزه و پوپر است که به صورت کتاب کوچکی منتشر شده است و دیدگاه های این دو متفکر برجسته درباره جامعه مطلوب و راه های رسیدن به آن را با توجه به واقعیت های موجود روشن می سازد.

مارکوزه و پوپر دو پیشوای دو جریان بزرگ فلسفی عصر ما که هدفشان تغییر جامعه بوده است، حداقل تا زمان انتشار این کتاب با یکدیگر روبه رو نشده بودند و با هم بحث جدی نکرده بودند اما به علت اهمیت بحث های این دو صاحب نظر، رادیوی باواریا کوشید تا مقابله آنها را که در واقع روی نداده بود از طریق میانجی گری تلویزیون شکل دهد. ناشر این متون هر دو فیلسوف سیاسی را در محل سکونت شان بطور جداگانه به پرسش گرفت و پاسخ هایشان را برابر هم نهاد. برخلاف مارکوزه که پیشنهاد مصاحبه را به سختی پذیرفت، پوپر از این پیشنهاد استقبال کرد.

در حالی که شهرت مارکوزه به عنوان نظریه پرداز جنبش بین المللی چپ نو در اوائل سال های ۶۰ به اکناف جهان رسید، پوپر بیرون از فضای آکادمیک چندان شناخته شده نبود. آزادی بیشتر، عدالت بیشتر، انسانیت بیشتر برای جامعه غربی دموکراتیک و سرانجام البته برای همه جوامع روی زمین، موضوع هر دو فیلسوف است. نکته دیگر در طرح های دو فیلسوف هدف جامعه دلخواه و راه های رسیدن به آن است.

مشروح متن این یادداشت را در ادامه می خوانید:

با سقوط نازیسم در انتهای جنگ جهانی دوم و بعداً با افشای پشت پرده های حکومت شوروی در دوره استالین، بحثی گسترده پیرامون حکومت توتالیتر (تمامت طلب) در میان متفکران اروپایی شکل گرفت. از جمله کسانی که پیرامون منشاء چنین حکومت هایی کتابی جنجالی نوشت کارل پوپر فیلسوف نئولیبرال اتریشی انگلیسی بود. او بعداً کتاب دیگری نیز پیرامون اصالت تاریخ نوشت که به نظرش از بنیان های حکومت توتالیتر بود. او منشاء سیاست تمامت طلب را فلسفه های تمامت طلبی می دید که مدعی کشف قانون تاریخ بودند و بر مبنای آن قانون دست به پیشگویی آینده تاریخ می زدند. به نظر پوپر مظهر اصلی این نگاه ها را می توان در مارکسیسم دید. مارکسیسم هم معتقد به اصل بودن تاریخ است، هم تاریخ را دارای قوانین ضروری می داند و طبق آن دست به پیشگویی آینده می زند و هم می خواهد تمامیت جامعه را به طور ریشه ای دچار تغییر کند. به نظر پوپر همه این نگاه ها در سیاست منجر به خشونت می شود.

طبیعی بود این انتقادات از طرف مارکسیست ها پی پاسخ گذاشته نشود. از جمله کسانی که به طور جدی و مکتوب به پوپر پاسخ داد هربرت مارکوزه فیلسوف نئومارکسیست آلمانی آمریکایی بود. به نظر مارکوزه در طور تاریخ و از جانب گروه های مختلف خشونت های بزرگی ظاهر شده است. از جنگ های صلیبی تا نهضت اصلاح دین و انقلاب انگلستان و فرانسه گروه های مختلف با خاستگاه های مختلف دست به خشونت ها و کشتارهای بزرگ زده اند. پوپر بدون اینکه علل متفاوت بروز خشونت در این حوادث تاریخی را بررسی کند منشاء خشونت را به طور کلی تنها در یک فکر و ایده، یعنی اصالت تاریخ جستجو می کند. این به نظر مارکوزه بحث پوپر را انتزاعی می کند که با واقعیت های تاریخ همخوان نیست. انتقاد دیگر مارکوزه این است که توصیف پوپر از مذهب اصالت تاریخ با نظرات هیچیک از صاحب نظرانی که پیرامون این مفهوم بحث کرده اند همخوانی ندارد و به همین دلیل اصلاً معلوم نیست که پوپر دقیقاً چه کسی را نقد می کند و چه کسی واقعاً قائل به چنین نظریاتی است. نکته دیگر مارکوزه این است که نمی توان توتالیتراریسم را به کلی از لیبرالیسم جدا دانست. در جامعه امروز حتی در جامعه لیبرال شیوه های توتالیتر کم و بیش برقرار است، یعنی سیاست هایی که همه ساحت های زندگی بشر را تحت نفوذ و دستکاری خود می داند.

در سال ۱۹۶۹ وقتی یک شبکه رادیویی و تلویزیونی به سراغ این دو استاد فلسفه رفت تا این بحث را دنبال کند، هر دو بازنشسته شده بودند. این دو با هم در مقابل دوربین قرار نمی‌گیرند، بلکه دوربین به خانه آنها می‌رود تا با آنها پیرامون مسئله تغییر ریشه‌ای (انقلاب) یا تغییر تدریجی (اصلاح) صحبت کند. آن زمان مارکوزه در حومه سن دیه گو در کالیفرنیا در خانه‌ای چوبی در کرانه اقیانوس آرام زندگی می‌کند و پوپر نیز به طور منزوی در شهر پن از استان باکینگهام شایر انگلیس. گروه تلویزیونی به سختی موافقت مارکوزه را جلب می‌کنند، ولی وقتی به خانه اش می‌روند او کاملاً با وسایل جدید ضبط تلویزیونی همراهی نشان می‌دهد. در مقابل پوپر بلافاصله دعوت را می‌پذیرد، ولی در هنگام ضبط با اینکه چهار سال از مارکوزه جوان‌تر است چندان با وسایل جدید مانوس نیست.

مباحث این دو مصاحبه بعداً پیاده می‌شود و به صورت کتاب با عنوان انقلاب یا اصلاح منتشر می‌شود. این کتاب در سال ۱۳۵۱ توسط هوشنگ وزیری روزنامه نگار و مترجم نام آشنا به فارسی ترجمه و توسط انتشارات خوارزمی منتشر می‌شود. اهمیت چاپ این کتاب در ایران از آن جهت است که ایران نیز چند سال بعد با یک انقلاب بزرگ مواجه شد و دو دهه بعد از انقلاب نیز، اصلاح حکومت در کانون مباحث سیاست ایران قرار گرفت.

پس از انقلاب پوپر با ترجمه اثر سیاسی مهمش یعنی جامعه باز و دشمنان آن بسیار بیشتر شناخته شد. پوپر در کتاب اصلاح و انقلاب با هر نوع انقلابی که حاصل واژگونی خشونت آمیز است مخالف است و عجیب این است که در ایران جمعی از انقلابی‌ها شیفته نظریات او شدند. مارکوزه نیز در ایران با کتاب‌های انسان تک‌ساحتی و خرد و انقلاب کم و بیش شناخته شده است، ولی هرگز با توجه و اقبال‌هایی که پوپر پیدا کرد مواجه نشد. او نه مارکسیست راست کیشی بود که مورد اقبال جریان‌های چپ قرار بگیرد، زیرا در همین کتاب نیز انتقاداتی را به دیالکتیک و زیربنا بودن اقتصاد مطرح می‌کند، و نه نظریاتش خیلی ساده و روشن است که به عنوان فیلسوفی عامه پسند در بیاید. با این حال او با وارد کردن فروید به مباحث مارکسیستی و نقد جامعه سرمایه‌داری شروع کننده بسیاری از مباحث پست مدرن شد.

به طور کلی این دو فیلسوف هر کدام در محیطی متفاوت می‌اندیشند و به همین دلیل مباحثه میان آنها چندان زایا و پرشور نیست. اختلاف برای گفتگو لازم است، وقتی اختلاف خیلی فراوان باشد مباحثه جدی شکل نمی‌گیرد. با این حال همین رفت و برگشت‌ها پیرامون دو مفهوم مهم در سیاست ایران و جهان به ما کمک می‌کند وضعیت خود را بهتر درک کنیم. مخصوصاً امروز که پس از مدت‌ها غالب بودن مفهوم اصلاح، دوباره کسانی مدعی انقلاب در ایرانند.